

IDROK HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA

Andijon davlat chet tillari institute Roman German va slavyan tillari fakulteti Filologiya va tillarni o'qitish nemis tili 2- bosqich talabasi

Odilova Naimaxon Burxonjon qizi

Ilmiy maslahatchi: Isamutdinova. D

Anotatsiya: Ushbu maqolada idrokning psixologik mohiyati, uning asosiy xususiyatlari hamda inson ongidagi o'rni tahlil qilinadi. Idrok – atrof-muhitdan kelayotgan axborotni yaxlit holda qabul qilish, qayta ishlash va talqin etish jarayoni sifatida qaraladi. Maqolada idrokning turlari, unga ta'sir etuvchi omillar va idrokning bilish faoliyatidagi ahamiyati yoritiladi.

Shuningdek, idrok jarayonining fiziologik asoslari va kognitiv psixologiyadagi izohlar ham muhokama qilinadi.

Annotation: This article analyzes the psychological nature of perception, its main characteristics, and its significance in human cognition.

Perception is viewed as the process of receiving, organizing, and interpreting information from the environment. The article highlights the types of perception, the factors influencing it, and its role in cognitive activity. Additionally, the physiological basis of perception and its explanation in cognitive psychology are discussed.

Kalit so'zlar: idrok, psixologiya, sezgi, ong, bilish jarayoni, idrok turlari, kognitiv jarayon.

Keywords: perception, psychology, sensation, cognition, cognitive process, types of perception, awareness.

Idrok insonning psixik faoliyati tarkibida markaziy o'rinni egallovchi murakkab kognitiv jarayonlardan biridir. U tashqi olamdan kelayotgan turli sezgi signallarini qabul qilish, tahlil qilish, ularni bir butun mazmunli obraz sifatida ongda aks ettirishni ta'minlaydi. Inson atrof-muhitni faqat sezgi darajasida emas, balki idrok orqali anglaydi, talqin qiladi va unga nisbatan munosabat bildiradi. Shuning uchun idrokni fahmlash, uning mexanizmlari, shakllanishi va rivojlanish omillarini o'rganish psixologiya fanining yetakchi vazifalaridan biri hisoblanadi.

Psixologik nuqtai nazardan idrok — bu sezgi organlari orqali kelayotgan axborotni ongli ravishda qabul qilish, tahlil qilish va mazmunli shaklga

keltirish jarayonidir. Har bir sezgi (masalan, ko‘rish yoki eshitish) ma’lumotning alohida bo‘lagini beradi, lekin idrok ularni umumlashtirib, yaxlit obrazga aylantiradi. Masalan, inson ko‘z orqali faqat yorug‘lik, rang, shakl kabi elementlarni sezadi; miya esa bu ma’lumotlarni tizimlashtirib, “kitob”, “stol”, “inson” kabi predmetlarga aylantiradi. Bu jarayon idrokning konstruktiv xususiyatini ko‘rsatadi — ya’ni idrok tayyor obrazni emas, balki ong tomonidan yaratilgan modelni aks ettiradi.

Idrok — tirik organizmning ma’lumotlarni qabul qilib, qayta ishlash jarayoni bo‘lib, organizmga obyektiv reallikni aks ettirish va tashqi olamdagi yangi vaziyatlarni baholab, shunga yarasha harakat qilish imkonini beradi.

Idrok ongning va miyaning ijodiy jarayonidir. Idrokning fiziologik asosi bosh miya yarim sharlari po‘stlog‘ining analiz va sintez faoliyatidan iborat. Bu faoliyat sezgi a‘zolariga ta’sir qilayotgan narsalarning faqat bitta xususiyati bilan emas, balki ularning jami xususiyatlarining ta’siri bilan bog‘liqdir. Idrok ana shu barcha xususiyatlar o‘rtasidagi muvaqqat bog‘lanish (qarang: Assotsiatsiya) natijasida yuzaga keladi.

Inson miyasining umumlashtiruvchi faoliyatiga asoslangan idrok jarayonida kishining tajribasi, bilimlari, abstrakt tafakkuri va boshqa omillar ham ishtirok etadi (qarang: Appersepsiya). Shuning uchun odamlar bir xil narsa yoki hodisani yoshlari, ma’lumotlari, turmush tajribalari, kasblari, ijtimoiy kelib chiqishlari, xarakteri, qobiliyati va qiziqishlariga qarab turlicha idrok qiladilar. Masalan, tegishli ixtisosligi bo‘lmagan kishining yangi mashinani idrok qilishi, ixtisosligi bor odamning idrokiga qaraganda tor va yuzaki bo‘ladi.

Idrokning muhim xususiyatlaridan biri barqaror (konstant)ligidir. Inson bir vaqtda idrok qilgan narsani xotirasida saqlab qolish va uni qayta tiklash qobiliyatiga ega. Bir narsaning ana shunday qayta tiklangan timsoli (qarang: Tasavvur) idrok jarayonining ajralmas qismidir.

Idrokning xususiyati ko‘p jihatdan hissiy kechinmalarga (shodlik, g‘amginlik, tajanglik va hokazo) ham bog‘liq. Masalan, kishining kayfi xira bo‘lgan vaqtda tabiat manzaralari unga allaqanday so‘niqdek ko‘rinadi, kayfi chog‘ vaqtda esa u butunlay boshqacha ko‘rinadi.

Idrok jarayoni passiv emas, balki faol jarayondir, chunki unda shaxsning tajribasi, bilimlari, hissiy holati, diqqat darajasi, ehtiyojlari va maqsadlari muhim rol o‘ynaydi. Shu bois ikki odam bir xil holatni turlicha idrok qilishi mumkin.

Learning and Sustainable Innovation

Idrokning negizida murakkab nerv tizimi faoliyati yotadi. Sezgi organlari signallarni qabul qiladi va ular periferik nervlar orqali markaziy nerv tizimiga uzatiladi. So'ngra axborot bosh miyaning maxsus proyeksion sohalarida qayta ishlanadi. Masalan:

- Ko'rish signallari ensa qismidagi ko'ruv markaziga,
- Eshitish signallari chakka sohasidagi eshituv markaziga,
- Teginish ma'lumotlari tepa qismidagi sezuv korteksiga boradi.

Ammo obrazning shakllanishi uchun faqat bitta markaz emas, balki miya yarim sharlari, assotsiativ zonalar, xotira markazlari, diqqat tizimi ham birgalikda ishlaydi. Shu sababli idrokni tushunish uchun nafaqat fiziologiya, balki neyropsixologiya va kognitiv psixologiya yondashuvlari ham muhimdir.

Idrok insonning butun bilish faoliyatiga asos yaratadi. Tafakkur, xotira, tasavvur, e'tibor va nutq kabi jarayonlar idroksiz shakllanmaydi. Inson uchun atrof-muhitni tushunish, unga moslashish, faoliyatni rejalashtirish, muloqotga kirishish — bularning barchasi idrok asosida amalga oshadi.

Shuning uchun idrokni "bilishning boshlang'ich bosqichi" deb atashadi.

Psixologiyada idrokning quyidagi asosiy xususiyatlari mavjud:

1.Yaxlitlik -inson predmetlarni tarkibiy qismlarga ajratib emas, balki umumiy obraz sifatida ko'radi. Masalan, insonni tanishda uning yuz qismi, ovozi, qaddi-qomati alohida-alohida emaski, balki yaxlit obrazda aks etadi.

2.Barqarorlik (konstantlik)predmetning masofa o'zgarishi uning haqiqiy hajmini ongda o'zgartirmaydi. Masalan, uzoqdagi mashina kichik ko'rinsa ham, ongda u asl hajmidagi mashina sifatida idrok qilinadi.

3.Mazmunlilik- idrok mazmunli bo'ladi — avvalgi tajriba, bilimlar, shaxsning psixik holati idrokning sifatiga bevosita ta'sir etadi.

4.Tanlash (selektivlik) - idrok jarayonida shaxs tashqi olamning hamma axborotini bir vaqtning o'zida qabul qilmaydi. Diqqat aynan muhim bo'lgan ma'lumotga yo'naltiriladi.

5.Strukturalilik-idrok bo'laklardan emas, balki mazmunli struktura sifatida shakllanadi. Bu Gestalt psixologiyasining asosiy tamoyillaridan biridir.

Xulosa qilib aytganda,idrok inson psixikasining murakkab va ajralmas qismi bo'lib, atrof-muhitdan kelayotgan ma'lumotlarni qabul qilish, tahlil qilish va mazmunli shaklga keltirish jarayonini ta'minlaydi. U shaxsning ong, tajriba, bilim, hissiy holat va diqqat kabi omillari bilan chambarchas bog'liq bo'lib,

insonning tashqi olam bilan muvaffaqiyatli aloqada bo'lishini, vaziyatlarni baholashini va ularga mos harakat qilishini ta'minlaydi.

Idrok jarayoni nafaqat sezgi faoliyatiga, balki miyaning yarim sharlari, assotsiativ zonalari va xotira markazlariga ham tayanadi. Bu jarayon konstruktiv xususiyatga ega bo'lib, tayyor obrazni emas, balki ong tomonidan yaratilgan modelni hosil qiladi. Shu sababli bir xil hodisa yoki predmetni turli odamlar turlicha idrok qilishi mumkin.

Idrokning asosiy xususiyatlari — yaxlitlik, barqarorlik, mazmunlilik, tanlash va strukturalilik — insonning bilish faoliyatida, tasavvur, tafakkur, xotira, e'tibor va nutq jarayonlarida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shunday qilib, idrok "bilishning boshlang'ich bosqichi" sifatida inson faoliyatining barcha jabhalarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.G'ayrat Shoumarov. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
- 2.NamDU. (2024). Umumiy psixologiya. Andijan: NamDU Press.
- 3.Wikipedia contributors. (2025). Perception. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/Perception>